

اذان، نماز، حج؛ آسیب شناسی اخلاقی اذان

پدیدآورده (ها) : سبجانی نیا، محمدتقی؛ ملکوتی نیا، علی
علوم قرآن و حدیث :: کوثر :: نیمه ی دوم تابستان و نیمه ی اول پاییز 1393 - شماره 50

از 3 تا 26

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1056720>

دانلود شده توسط : مرکز تخصصی نماز

تاریخ دانلود : 24/09/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

آسیب شناسی اخلاقی اذان

دکتر محمد تقی سبحانی نیا^۱

علی ملکوتی نیا^۲

چکیده:

اذان یکی از مهمترین شعائر اسلامی است. این سنت زیبا و بی نظیر، نمادی برای شناخت جامعه مسلمان از غیر آن به شمار می رود و فواید متعددی به دنبال دارد. این سمبل سایه گستر اسلام بر جامعه، علی رغم زیبایی های فراوانش گاهی به دلیل اهمال، غفلت و یا سلیقه بد، بخشی از کارکردهای خود را از دست داده و در نظر افراد جامعه به اتفاقی ناخوشایند و یا دست کم نامطلوب تبدیل می شود. پدیده ای که باید در تقویت انگیزه و شوق مؤمنان نسبت به حضور در مساجد و اجتماعات، مؤثر افتد موجبات آزردهی خاطر آنان بویژه مجاوران مساجد را فراهم می آورد و تصویری نادرست در ذهن افراد جامعه بویژه در ذهن نونهالان از مسجد و اذان ترسیم می کند. پژوهش حاضر در صدد بیان اهمیت و جایگاه اذان و نیز کارکردهای آن بوده و تلاش کرده است با ارائه راهکارهای مناسب و اجرایی در هر چه بیشتر کاستن از آسیب های اخلاقی در پخش صدای اذان، مؤثر باشد.

۱. استاد یار و عضو هیئت علمی دانشگاه قرآن و حدیث.

۲. دانش آموخته مرکز تخصصی تفسیر و علوم قرآن حوزه علمیه قم، کارشناس ارشد اخلاق و پژوهشگر پژوهشکده اخلاق و روانشناسی اسلامی پژوهشگاه قرآن و حدیث.

تاریخ پذیرش مقاله: تیرماه ۹۳ تاریخ داوری: مردادماه تاریخ نشر: شهریورماه

mt.sobhany@gmail.com alim2200@gmail.com

واژگان کلیدی:

آسیب شناسی اذان، اخلاق، شعائر اسلامی، مسجد، ایداء، مزاحمت.

مقدمه:

مسجد، قلب جامعه اسلامی و مهم ترین پایگاه فرهنگی و سیاسی حکومت دینی است. و یکی از کارآمدترین وسایل ارتباطی است. که درتبلیغ دین، ترویج اخلاق، انسجام بخشی و سازمان دهی اجتماعی، نقش زرنی ایفا می کند. و در طول تاریخ، همواره پایگاه وحدت و عبودیت و سنگر مبارزه با ظلم و فساد بوده است. از این رو، روایات اسلامی با تعبیرهای بلندی، مسلمانان را به برقراری ارتباط با این کانون دل ها دعوت می کند و به گسترش بهره گیری از برکات مادی و معنوی مسجد، تشویق می نماید. اذان، وسیله و رسانه جمعی برای دعوت دل ها به سوی این کانون نور می باشد. و مؤذن، سفیر و دعوتگر [به سمت خدا] است. (پیامبر خدا (ص):

المُؤذِّنُ دَاعِيَ اللَّهِ؛ مؤذن، دعوتگر به سوی خدا است. (متقی هندی، علی، کنز العمال؛ ج ۷؛ ص ۶۸۵ ح ۲۰۹۱۲)، تا به ندای او همگان برای ارتباط با خدای بی نیاز، و رسیدن به سعادت، گرد هم آیند.

بی گمان شایسته است؛ این آگاه سازی و دعوت، به زیبا ترین شکل و با بهترین وسیله، صورت بگیرد تا جذابیت آن، مؤمنان را برای دست کشیدن از کار و اجابت ندای ملکوتی اذان، تشویق کند. و در نتیجه هدف اذان را محقق سازد. این مقاله در صدد آسیب شناسی اخلاقی اذان در جامعه و ارائه راهکار مناسب در رفع آن آسیب ها است.

همانگونه که صوت اذان می تواند با نوایی دلنشین، باعث صفای دل و جان آدمی باشد و انگیزه او را نسبت به حضور در نماز جماعت مضاعف کند؛ ممکن است با انتخاب مؤذنی بد صدا و یا سیستم صوتی نامناسب موجب بروز ناهنجاری صوتی و در نتیجه آزدگی مستمعان بویژه مجاوران مسجد در مناطق مسکونی گردد. و با ابراز

ناخشنودی نسبت به پخش اذان از مساجد به هنگام اوقات نماز زمینه تضعیف شعائر دینی فراهم گردد. سئوال اساسی پژوهش حاضر، این است که؛ راه حل رفع مُعضل اخلاقی ناهنجاری در پخش صدای اذان و اذیت مجاوران مساجد، کدام است؟

معنا شناسی واژه ها

در آغاز سخن به تبیین واژه های اصلی پژوهش می پردازیم.

۱) اذان

اذن، اسم مصدر از ریشه «أذن» به معنای آگاهی و آگاهی دادن است. (محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، ص ۷) که در قرآن کریم به همین معنای لغوی استعمال شده است. (مانند: وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ... (توبه/۳)، ثُمَّ أَذَنَ مُؤَذِّنٌ أَتَيْتَهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ. (یوسف/۷۰)، فَأَذَنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ. (اعراف/۴۴)) ولی یک بار، با جمله «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ» (جمعه/۹) به معنای مُصْطَلَح آن، یعنی اذکار ویژه ای است که در اسلام برای وقت نماز تشریع شده است. به کار رفته است.

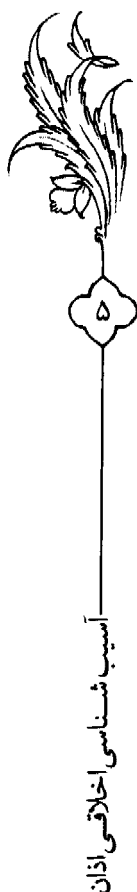
۲) ایداء

ایداء، از ریشه «أذى» به معنای آزار رساندن به دیگری است. ابن فارس می گوید: همزه و ذال و یاء، يك اصل است و آن، چیزی است که از آن نفرت داری و آن را نمی پذیری. (ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة: ج ۱ ص ۷۸ «أذى».)

راغب اصفهانی می نویسد:

(الْأَذَى مَا يَصِلُ إِلَى الْحَيَوَانِ مِنَ الضَّرَرِ، إِمَّا فِي نَفْسِهِ أَوْ جِسْمِهِ أَوْ تَبَعَاتِهِ دُنْيَوِيًّا كَأَنْ أُوْخِرُوْا، (راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات أفعال القرآن: ص ۷۱ «أذى»)

أذى، زیانی است که به جاندار می رسد، به جانش، یا به جسمش، یا به پیامدهای

دنیوی و یا اخروی اش. کلمه «أَذَى»؛ در قرآن و حدیث، به معنای ایجاد مزاحمت برای دیگران و تجاوز به حقوق آنان می باشد، مانند: «وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا؛ و کسانی که مردان و زنان مؤمن را بدون آن که گناهی کرده باشند، می آزارند...». (احزاب / ۵۸)

۳) تراحم

واژه تراحم به معنای؛ برای یکدیگر زحمت فراهم کردن یا درگیر شدن با همدیگر است. و به معنای درگیری و تضاد نیز به کار می رود. (انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۳، ص ۱۷۲۳)

۴) مزاحمت

این کلمه به معنای: ایجاد زحمت کردن؛ زحمت دادن و رنج رساندن است. (همان، ج ۷، ص ۶۹۱۸) و نیز در معنای؛ اذیت کردن (عمید، فرهنگ فارسی عمید، ج ۳، ص ۲۲۲۸) استعمال شده است.

۵) مجاور

مجاور به همسایه گفته می شود؛ کسی که در محلی نزدیک مسکن دیگری اقامت کرده و در آنجا پسر برد. (همان، ص ۲۱۸۲)

پیشینه اذان

بر پایه احادیث اسلامی و شواهد تاریخی، پیشینه دعوت آسمانی اذان، به قدمت زمان تولد آیین اسلام و بر پایه وحی الهی بازمی-گردد. و پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله)، همه بند های آن را از جبرئیل امین، و اواز خداوند متعال دریافت نموده و از آن زمان تا کنون؛ بالحن ها و نغمه های گوناگون، در بین ملت های مسلمان جهان، طنین انداز شده است.

پیامبر خدا (ص)، درباره پیشینه اذان، فرمود:

نخستین کسی که در آسمان، اذان گفت، جبرئیل (ع) بود. (محمدری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، ص ۱۴ به نقل از: المطالب العالیه، ج ۱، ص ۶۳، ح ۲۲۴)

و همچنین از امام علی (علیه السلام) نقل شده است که فرمود:

در شبی که پیامبر خدا (ص) به معراج برده شد، اذان به او آموخته شد و نماز بر او واجب گردید. (همان، به نقل از: متقی هندی، علی، کنز العمال، ج ۱۲، ص ۳۵۰، ح ۳۵۳۵۴)

امام صادق (علیه السلام)، نیز چگونگی تشریع اذان را این گونه گزارش می دهند:

زمانی که جبرئیل (علیه السلام) اذان را بر پیامبر خدا (ص) فرود آورد، سر ایشان در دامن علی (ع) بود. پس جبرئیل (ع) اذان و اقامه گفت. چون پیامبر خدا (ص) بیدار شد، فرمود: «ای علی! شنیدی؟». گفت: آری. فرمود: «حفظ کردی؟». گفت: آری. فرمود: «بلال را صدا بزن و آن را به او بیاموز». پس علی (ع) بلال را فرا خواند و اذان را به او آموخت. (لَمَّا هَبَّطَ جِبْرِئِيلُ (ع) بِالْأَذَانِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (ص) كَانَ رَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَلِيٍّ (علیه السلام)، فَأَذَّنَ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامَ وَأَقَامَ، فَلَمَّا انْتَبَهَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) قَالَ: يَا عَلِيُّ، سَمِعْتَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: حَفِظْتَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: ادْعُ بِلَالًا فَعَلِّمَهُ. فَدَعَا عَلِيُّ (علیه السلام) بِلَالًا فَعَلَّمَهُ. (کلینی، محمد، الکافی: ج ۳ ص ۳۰۲ ح ۲ عن منصور بن حازم؛ مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار: ج ۴۰ ص ۶۲ ح ۹۶).

اذان در آموزه های اسلامی

از نگاه احادیث اسلامی، اذان چراغی است که به دل ها نور می دهد، جان ها را به آسایش و آرامش در سایه ذکر خدا دعوت می کند. (پیامبر اسلام (ص):

ای بلال! نماز را به پا دار و به وسیله آن، ما را آسودگی (شادمانی) بخش. (محمدری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، ص ۶۲). و فرشتگان آسمان ها به این فریاد روح افزا گوش فرا می دهند و برای امت محمد (صلی الله علیه و آله

(استغفار می کنند) محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، ص ۶۳) و مؤذن، ستون خداوند، دعوتگر مردم به سوی خدا، امین امت اسلامی است و کسی است که دست خدای مهربان را بر سر دارد. (همان، ص ۶۷ به بعد)

هدف از تشریع این فریاد و دعوت شور انگیز، در حقیقت؛ اعلام وقت نماز و دعوت یکایک مسلمانان به بهترین کار، یعنی؛ ارتباط با خدای مهربان، دوری از تکبر و استکبار برای دستیابی به عزت و سعادت جاوید می باشد. و از سوی دیگر؛ یک شعار سیاسی، اجتماعی نیز هست که در کلام امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام)، چنین بازتاب یافته است:

«مُجَاهِرًا بِالْإِيمَانِ، مُعَلِّينًا بِالْإِسْلَامِ؛ آشکار کننده ایمان و علنی سازنده اسلام است.» (صدوق، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه: ج ۱، ص ۲۹۹، ح ۹۱۴)

بنابراین؛ فلسفه اساسی اذان، فریاد توحید و نفی شرک و دعوت به ارزش های دینی است. که باید با صدای بلند تکرار شود.
امام صادق (ع):

هرگاه اذان گفتی، آهسته مگو؛ زیرا خداوند به اندازه صدازس اذانت، به تو پاداش می دهد. (طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، ج ۲، ص ۲۸۴، ح ۸۷۵).

تکرار این شعار، نه تنها زمینه را برای حاکمیت اسلام در جوامع اسلامی فراهم می کند، بلکه در کنار استقرار ارزش های دینی، می تواند موجب انتقال این فرهنگ به سایر جوامع گردد. (جرج رندیف ۱۴ ساله سوئدی الاصل می گوید: صدای اذان نخستین سوال درباره اسلام را برایم ایجاد کرد. برخی سخنان درباره اسلام در رسانه ها را شنیده بودم اما اهمیتی به آنها نمی دادم. همه آنچه که من را به اسلام مربوط کرد ماذنه ها بود و این باعث شد که اهتمام من به اسلام زیاد شود به ویژه پس از مسافرت پدرم به ابوظبی. رندیف می افزاید: وقتی خانواده های با عاطفه و خوشحال در ابوظبی را دیدم این سوال برایم پیش آمد که این همه جدل بر سر اسلام در رسانه های ما برای چیست؟ پس از

آن در این باره با دوستم «عبدالله» در مدرسه صحبت کردم و او من را بیشتر از طریق اینترنت کمک کرد و سپس به خانواده‌ام گفتم که می‌خواهم به اسلام ایمان بیاورم. زندیف با بیان اینکه خانواده‌اش با او مخالفتی نکردند اما از او خواستند تا تحقیقاتش را ادامه دهد و نهایتاً ماه گذشته در لندن به اسلام گروید. (به نقل از خبرگزاری فارس؛ از همین رو، دشمنان همواره بر خاموش کردن این فریاد و خروش شورانگیز، هم دست و همداستان بوده‌اند.) باتوجه به احادیث نقل شده از معصومان (علیهم السلام) درباره «أذان»، بیش از دویست حدیث، درباره اذان، از معصومین (علیهم السلام)، نقل شده است. (رک به: محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، دارالحدیث، قم، ۱۳۸۴ ش) به نظر می‌رسد اذان، به مثابه یک سازمان اخلاق در جامعه اسلامی است و به دلایل ذیل، امکان حذف آن وجود نداشته، بلکه ترویج اهداف اذان و نماز، در سطح وسیع تر، مطلوب و خواسته خداوند سبحان می‌باشد.

فضیلت اذان و مؤذن

اذان، یکی از اسباب بزرگ توجه به خداست. اذان بهشت را برای اذان گو، واجب می‌گرداند (پیامبر اسلام (ص): هرکس در شهری از شهرهای مسلمانان به مدت یک سال اذان بگوید، بهشت بر او واجب می‌گردد). (طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام: ج ۲، ص ۲۸۳، ح ۱۱۲۶، صدوق، محمد بن علی، ثواب الاعمال: ص ۵۲، ح ۱) و جانها در پرتو نور آن به آسایش و آرامش دست می‌یابد. برای مؤذن، همین فضیلت کافی است که مانند پیامبران، مردم را به خدا فرا می‌خواند. (پیامبر خدا (ص): الْمُؤَذِّنُ دَاعِيَ اللَّهِ؛ مؤذن، دعوتگر به سوی خداست. (متقی هندی، علی، کنز العمال: ج ۷ ص ۶۸۵ ح ۲۰۹۱۲). و امین امت اسلامی است. مؤذن دست خدای مهربان را بر سردارد (پیامبر خدا (ص): دست خدای مهربان، بالای سر مؤذن است و به اندازه صدارس او، تا هر کجا صدایش برسد، گناهانش را می‌آمرزد. (طبرانی، ابو القاسم سلیمان بن احمد، المعجم الاوسط: ج ۲، ص ۲۸۱، ح ۱۹۸۷، ابن نجار بغدادی، محمد بن محمود، تاریخ بغداد: ج ۱۱، ص ۱۹۳، ح ۵۹۰۱). و هنگامی که به یگانگی او شهادت می‌دهد،

هر ترو خشکی در جهان، اورا تصدیق می کند. (مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار؛ ج ۸۴، ص ۱۸۴، ح ۱۷. المجازات النبویه؛ ج ۲، ص ۱۱. مؤذن) در قبر نمی پوسد (همان؛ ج ۸، ص ۶، ح ۱۰. کوفی، فرات بن ابراهیم، تفسیر فرات؛ ص ۵۰۷، ح ۶۶۴، (و در قیامت، در حال اذان گفتن، از قبر خارج می گردد (صدوق، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه؛ ج ۱، ص ۲۹۴، ح ۹۰۵) و سرافراز در صحنه قیامت همراه با پیامبران و صدیقان و شهداء و صالحان محشور می گردد (صدوق، ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین بن بابویه، الخصال؛ ص ۳۵۵ ح ۳۶، الامالی صدوق؛ ص ۲۶۱، ح ۲۷۹) و مومنان وظیفه دارند حقوق اورا پاس داشته و از وی سپاسگزاری کنند. همان گونه که امام سجاد (ع) فرمود:

حق اذان گوی (تو) این است که بدانی او تورا به یاد پروردگارت می اندازد و تورا به (دریافت) بهره‌ات (از عبادت) فرامی خواند و از بهترین یاوران تو در ادای فریضه (نمازی) است که خداوند بر تو واجب ساخته، پس در این (خدمت) اورا همچون کسی که به تو احسان کرده سپاس گزار، و اگر در (امور) خانه خود از او اندوهی به دل داری، نباید در کار الهی وی (اذان گویی) به او بدبین باشی و (باید) بدانی که او بی تردید نعمتی از خدا برتوست، پس با سپاسگزاری از خداوند، با نعمت خدا به هر حال خوش رفتاری کن. و لا قوة الا بالله (و نیرویی نیست جز به خداوند). (محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱، ص ۸۳)

پیامبر گرامی اسلام (ص)، در تشویق مومنان به اذان گویی و حضور در صفوف نماز می فرماید:

«ثَلَاثَةٌ لَوْ تَعَلَّمُ أُمَّتِي مَا فِيهَا لَصَرَبَتْ عَلَيْهَا بِالسَّهَامِ. الْأَذَانُ وَالْعُدُؤُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالصَّفُّ الْأَوَّلُ»؛ سه چیز است که اگر امت من ارزش آنها را می دانستند درباره آنها قرعه می کشیدند؛ اذان گفتن، و از صبحگاه جمعه آماده برای نماز جمعه شدن، و در صف اول نماز ایستادن. (مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار؛ ج ۸۱، ص ۱۵۶)

تمامی این فضایل، موجب می شود که مومنان به اذان گفتن ترغیب شوند. و به

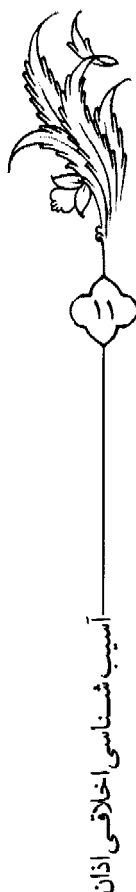
سبب اذان گویی، به آثار و برکات آن، دست یابند. و سرانجام در سایه اذان، به صلاح، امنیت و آرامش نائل شوند (احادیث اسلامی برای اذان، برکاتی را برمی شمردند، از جمله آنها عبارتند از: رانده شدن شیطان، پذیرفته شدن دعا، در امان خداوند بودن، دفع بیماری، درمان بد اخلاقی و دفع وحشت. (ر.ک به: محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، ص ۷۵ تا ۷۸). و این ها همگی از اهمیت اذان و انتشار صوت آن در فضای جامعه اسلامی حکایت می کند.

آداب اذان و وظایف اذان گو

در اسلام برای مؤذن، شرایطی خاص و برای اذان، آدابی ویژه، در نظر گرفته شده است. که مسلمانان برای گفتن اذان، می بایست به آنها توجه نمایند. در انتخاب مؤذن، می بایست؛ بهترین ها و فصیح ترین ها را برگزید. کسی که از نظر دینداری، اخلاق و نیز فصاحت و زیبایی صدا، شایستگی لازم را داشته باشد. (ر.ک به: محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، فصل ششم؛ آداب اذان، ص ۷۹) در گفتن اذان نیز، مؤذن باید آدابی را رعایت کند که عبارتند از: طهارت، بلند کردن صدا، رعایت تجوید و ترتیل، فرستادن صلوات بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) به هنگام شهادت بر رسالت او، سجود میان اذان و اقامه، خواندن دعای مأثور (رسیده از اهل بیت (علیهم السلام) پس از پایان آن و... (همان، ص ۸۰ به بعد) در نتیجه، شرایط و آداب ذکر شده، زمینه رشد و تعالی مسلمانان را فراهم می سازد. و بهترین وسیله برای تربیت ایمانی و اخلاقی افراد به شمار می آید.

وظایف شنوندگان اذان

در کنار وظایف مؤذن و شرایط اذان گویی، آدابی هم بر عهده شنونده اذان است. که باید آنها را رعایت کند، مانند: تکرار آنچه مؤذن می گوید، خواندن دعا و گفتن ذکر و فرستادن صلوات بر پیامبر اسلام (ص) حاضر شدن در نماز جماعت و... (همان، ص

۸۶ به بعد) آنچه از احادیث اسلامی درباره تشریع، حکمت، تفسیر، فضیلت و برکات اذان آمده است، به روشنی پیداست که؛ اذان، به مثابه یک سازمان اخلاق است که می خواهد با برنامه های خود، فرهنگ و اخلاق مسلمانان را تهذیب و کمال بخشد. نتیجه سخن اینکه؛ اذان از اهمیت فراوان و جایگاه بلندی برخوردار بوده و نیز آثار آن در جامعه اسلامی برکسی پوشیده نیست و هیچ گونه تردیدی در ضرورت آن قابل تصور نمی باشد. چرا که اذان به عنوان نماد اسلامی و شعار مورد تأکید اسلام است. همچنانکه سایر ادیان نیز برای انجام مراسم ها و مناسک دینی، وسیله اعلام و نماد بخصوصی دارند.

آسیب شناسی اذان

شاید امروزه به دلیل سوء مدیریت متولیان بعضی از مساجد، برخی از مسجدها نیمه تعطیل و بعضی دیگر هم کم رونق شده باشند. در حالی که در نظام اسلامی، مسجد از شأن بسیار بالا برخوردار بوده و می بایست محور تمامی فعالیت های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی باشد. به اعتراف دوست و دشمن، دستورات و قوانین فراگیر اسلام، همچون اذان و نماز جمعه و جماعات در شکل گیری اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جوامع نقش مهمی داشته است. چنانچه تا قرن ها، بیشتر فعالیت های شهرهای اسلامی بر مدار یک مسجد با موقعیت مرکزی انجام می گرفت و مساجد به ویژه مسجد جامع به شهرهای اسلامی چهره ای کاملاً مشخص می بخشید. این نقش کانونی همواره منشأ تحرکهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در اسلام و نیز روابط نزدیک دانشمندان با طبقه متوسط شهری بوده است. به عنوان نمونه؛ در طول هشت سال دفاع مقدس، مساجد از مکان های فعال در جهت پشتیبانی انسانی و مالی جبهه ها نقش بسیار موثر و سرنوشت سازی را ایفا می نمود.

همچنین در جریان اوج گیری انقلاب اسلامی در سالهای ۵۷ مساجد به رهبری روحانیت، کانونی قدرتمند در جهت براندازی نظام ستمشاهی بود. و این نقش از زمان

پیروزی انقلاب اسلامی تا امروز در سازماندهی اجتماعات، بسیج نیروها، آموزش و تعلیم و تربیت ادامه داشته و همین موضوع از مهم ترین کارکردهای مساجد به شمار می آید. علاوه بر آن نقش کلیدی مسجد در ایجاد پیوند بین افراد جامعه و برقراری الفت و صمیمیت بین مردم را نیز نباید دواز نظر داشت. با این حال گاهی مشاهده می شود که وجود مسجد در یک منطقه و محله با آسیب هایی مواجه بوده و مشکلاتی برای مجاوران آن به وجود می آورد.

ایذاء مجاوران با صدای اذان

یکی از آسیب های جدی در مناطق مسکونی که شاید بتوان آن را در عدم استقبال از مساجد و در نتیجه کم رونقی مسجدها مؤثر دانست، ناهنجاری صدای بلندگوهای برخی مساجد در پخش برنامه های مذهبی و از جمله اذان است. این آسیب در مساجدی که در مجاورت با محله های مسکونی قرار گرفته بیشتر محسوس است. بی توجهی به صدای گوش خراش برخی بلندگوهای مساجد از سوی متولیان آن معضلی اخلاقی را دامن زده و بعضاً از سوی مجاوران مساجد و حسینییه ها مورد اعتراض قرار گرفته و حقوق شهروندی و آرامش همسایگان مساجد و حسینییه ها را تهدید می کند. این در حالی است که در اسلام؛ اذیت دیگران و سلب آسایش مردم مذموم و از نظر شرعی نیز حرام است و فقهای بزرگ در فتاوی خود تحت هیچ شرایطی حتی به قیمت حفظ شعائر دینی ایذاء مؤمنان را جایز ندانسته اند.

احادیث اسلامی، نیز به روشنی نشان می دهند که در منظر اسلام، هرکاری که موجب اذیت مسلمانی گردد، اعم از نگاه آزار دهنده، شوخی آزار دهنده، سخن آزار دهنده، بوی آزار دهنده و حتی عبادت آزار دهنده، نکوهیده و ممنوع است. (ر.ک به:

محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، ج ۳، ص: ۱۲)

البته بر هیچ کسی پوشیده نیست که؛ مطلق پخش اذان، هرگز از مصادیق آزاررسانی ایذاء مؤمنان به شمار نمی رود؛ اما انصاف بر این است که صدای بلند و ناهنجار اذان

می‌تواند برای همسایگان مسجد ناراحت کننده باشد و بذر دلخوری و کدورت را در دل برخی از آنان بکارد. این در حالی است که صدای خوب مؤذن، اذان به هنگام و با صدای ملایم و دلنشین موجب جلب همگان و ترویج فرهنگ اسلامی و شعائر دینی خواهد شد. با این حال از یک سو با ضرورت و تأکید فراوان متون دینی نسبت به استقبال از اذان و اذان گویی روبرو هستیم و از دیگر سو حرمت و منع آزاررسانی و مزاحمت را در پیش رو داریم. با توجه به فناوری روز به نظر می‌رسد نباید در بهره‌وری از این فناوری به خاطر انتشار صوت اذان که مهمترین شعار اسلام به شمار می‌رود منعی وجود داشته باشد اگر مسئله اذیت و مزاحمت رای شهروندان حل شود.

توجه به متون ناظر به فضیلت و اهمیت اذان و اهتمام متولیان برخی مساجد به انتشار حداکثری صدای اذان در سطح منطقه‌ای که مسجد در آن منطقه قرار گرفته است؛ و بی‌توجهی و غفلت از متون دسته دوم، ایداء مجاوران آن مساجد را به دنبال داشته و منجر به کاسته شدن از علاقه مردمان آن مناطق نسبت به مسجد و برنامه‌های آن شده است. بعلاوه شأن این دسته از مساجد، با حضور کم رنگ مومنان، پایین آمده است تا جایی که این آسیب موجب شده است تا منازل مسکونی مجاور مساجد به جای برخورداری از مزیت نسبی نسبت به خانه‌های مشابه از ارزش کمتری برخوردار باشد. با توجه به آنچه درباره اهمیت فراوان و جایگاه بلند اذان و نیز آثار آن در جامعه اسلامی گفته شد، تردیدی نیست که اذان از نمادهای ضروری و از شعائر تأثیر گذار اسلامی است. لکن باید راهکارهایی ارائه گردد تا اذیت و آزاررسانی در سایه اذان، صورت نگیرد.

لزوم پرهیز از ایداء مؤمنان

بی‌گمان رعایت حقوق دیگران و اجتناب از آزاررساندن به آنان، بارزترین نشانه پیروی از اسلام است. اهمیت این ویژگی تا آن جاست که بدون آن، نمی‌توان کسی را مسلمان نامید؛ زیرا پیامبر اسلام (ص) تصریح می‌کند که:

«الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ يَدِهِ وَلِسَانِهِ.» (صدوق، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه: ج ۴، ص ۳۶۲، ح ۵۷۶۲) مسلمان، کسی است که مسلمانان از دست و زبان او در امان باشند.

این حدیث شریف که از شهرت زیادی برخوردار است در بسیاری از کتب روایی شیعه و سنی ذکر شده است. (ک. کلینی، محمد، الکافی: ج ۲، ص ۲۳۴ ح ۱۲؛ طبرسی، أبوعلی الفضل بن الحسن، مکارم الأخلاق: ج ۲، ص ۳۲۷ ح ۲۶۵۶، صحیح البخاری: ج ۱، ص ۱۳ ح ۱۰، سنن الترمذی: ج ۵ ص ۱۷ ح ۲۶۲۷، سنن النسائی: ج ۸ ص ۱۰۵، سنن ابن ماجه: ج ۲، ص ۱۲۹۸ ح ۳۹۳۴) این تفسیر از مسلمانان، نشان می دهد که از نظر بنیان گزار دین اسلام؛ رعایت حقوق مردم و اجتناب از آزردهن آنان، یکی از مهمترین شروط گرایش به آیین اسلام است. (ر. ک به: محمدی ری شهری، محمد، دانشنامه قرآن و حدیث، ج ۳، ص ۱۲) اهمیت این نکته به اندازه ای است که آزردهن دیگران، از خصوصیات انسان های پست و شرور دانسته شده است. (پیامبر خدا (ص): شَرُّ النَّاسِ مَنْ تَأَذَّى بِهِ النَّاسُ؛ بدترین مردم، کسی است که مردم از او آزار بینند. «مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۲۸۱ ح ۷۰»)

امام علی (ع):

(عَادَةُ الْأَشْرَارِ أَذِيَّةُ الرَّفَاقِ؛ عادت بدان، آزار رساندن به رفیقان است). «آمدی تمیمی، عبدالواحد، غرر الحکم: ج ۶۲۴۵» و مسلمان، کسی است که آزار او به هیچ کس، حتی به مورچه ای نرسد.

امام صادق (ع) در خطاب به حفص بن غیاث فرمود:

(فَارَ وَاللَّهِ الْأَبْرَارُ أَتَدْرِي مَنْ هُمْ؟ هُمُ الَّذِينَ لَا يُؤْذُونَ الذَّلَّهَ؛ به خدا سوگند، نیکوکاران، رستگار شدند. آیا می دانی آنان کیان اند؟ آنان حتی به مورچه هم آزار نمی رسانند. «قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی: ج ۲، ص ۱۴۶ عن حفص بن غیاث».)

نکته قابل توجه در میان احادیث اسلامی آن است که عبادتی که موجب اذیت

مسلمانی گردد، نکوهیده و ممنوع است. در این باره به کلام پیامبر خدا (ص)، اشاره می‌کنیم که فرمود:

«لَا يَجْهَرُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ، فَإِنَّ ذَلِكَ يُؤْذِي الْمُصَلِّيَّ.» (المعجم الأوسط: ج ۳، ص ۲۷، ح ۲۳۶۲، تاریخ بغداد: ج ۱۲، ص ۲۸۴ کلاهما عن جابر بن عبدالله، كنز العمال: ج ۱، ص ۶۲۲، ح ۲۸۷۸) [در هنگام خواندن نماز] صداهايتان را از يكديگر بلندتر نكنيد؛ زيرا اين كار، نمازگزار را آزار می‌دهد.

و نیز نقل شده است:

پیامبر خدا (ص)، هرگاه شب برای خواندن قرآن برمی‌خواست، با صدای آهسته قرائت می‌کرد و فقط همین قدر به ما می‌فهماند که آیه‌ای تمام شده و آیه دیگر را شروع کرده است. گفته می‌شد: ای پیامبر خدا! چرا بلند قرآن نمی‌خوانید؟ می‌فرمود: «خوش ندارم که با این کار، رفیقم، یا افراد خانواده‌ام را آزار برسانم». (محمّدی ری شهری، محمد، دانشنامه قرآن و حدیث، ج ۳، ۳۸)

همچنین، پیامبر خدا (ص) در تشویق مسلمانان بر ترک آزاررسانی دیگران فرمود:

(مَنْ تَرَكَ الصَّغْفَ الْأَوَّلَ مَخَافَةَ أَنْ يُؤْذِيَ أَحَدًا، أضعَفَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ الصَّغْفِ الْأَوَّلِ؛ (المعجم الأوسط: ج ۱، ص ۱۷۱، ح ۵۳۷، كنز العمال: ج ۷، ص ۶۳۵، ح ۲۰۶۴۷) نقلًا عن ابن النجار وكلاهما عن ابن عباس. هرکس از ترس این که باعث آزار کسی شود، صغف اول [جماعت] را ترک کند، خداوند دو برابر ثواب صغف اول را به او عطا می‌فرماید.

از آنچه گفته شد، به روشنی می‌فهمیم که؛ در اسلام، رنج رساندن، اذیت کردن دیگران و سلب آسایش مردم، حتی به وسیله عبادت، مذموم و حرام است و این مهم در مباحث فقهی و حدیثی با عنوان قاعده «حرمة إيذاء المؤمن وإضراره» (نجفی، محمد حسن بن شیخ باقر بن شیخ عبد الرحیم، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج ۲۱، ص ۳۷۸). وقاعده «لا ضرر ولا ضرار» (رسول خدا (ص): إِنَّكَ رَجُلٌ مُضَارٌّ وَلَا ضَرَرٌ وَلَا ضِرَارٌ عَلَى مُؤْمِنٍ. (مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، چاپ بیروت، ۱۱۱ جلدی، ج ۲، ص ۲۷۶). و نیز ر. ک به: حر عاملی، محمد بن الحسن، وسائل

الشیعة: باب ۱۲ من أبواب إحياء الموات: حدیث ۳، ج ۱۷، ص ۳۴۰) و... و همچنین در فتاوی مراجع تقلید، انعکاس یافته است و آنها بر عدم جواز ایذاء مسلمانان، حتی با صدای اذان، فتوا داده اند. (ر.ک به: سایت مقام معظم رهبری (حفظه الله تعالی)) وجود این دو قاعده به منزله آن است که این دو قاعده برادله دیگری می تواند حاکم باشد و یا در مواقعی که حکم رفتار یا عملی آشکار نیست وجود یا عدم زیان یا اذیت دیگران در آن رفتار در حکم جواز یا عدم جواز آن نقش تعیین کننده ای ایفا می کند.

راه کارهای آسیب زدایی

با توجه به اهمیت اذان و عدم امکان حذف اذان از یک سو، و حرمت ایذاء مردم از سوی دیگر؛ باید برای ترویج اهداف اذان و نماز، در سطح وسیع تر، اقدامات علمی و عملی صورت بگیرد و البته برای حلّ معضل یاد شده باید به دنبال راهی بود تا ضمن پاسداری از اذان به عنوان شعار اسلام، زمینه آزار رسانی و سلب آسایش مجاوران و همسایگان مسجد مرتفع گردد.

به نظر می رسد راه کارهای ذیل قابل تصوّر و بررسی باشد؛

• پخش صوت اذان در صحن مساجد

یکی از کارهایی که به نظر می آید مزاحمتی که متصور است را برطرف می کند آن است که صدای اذان فقط در صحن مسجدها پخش شود. یعنی صدای آن از بلندگوهای بیرونی مسجد، منتشر نشود تا موجبات آزار همسایگان را فراهم نیاورد. بر اساس آنچه درباره فلسفه و فضیلت اذان، گفته شد، ناگفته پیداست که این راه کار، با اهداف اذان مغایرت دارد. چرا که هدف از اذان، اعلام عمومی با صدای بلند جهت دعوت مردم به نماز است. در صورتی که پخش صوت اذان در صحن مساجد، هیچ گونه اعلام و دعوتی به حساب نمی آید. و مؤمنان از فرارسیدن وقت نماز آگاه نمی شوند و البته پخش نشدن صدا اذان در فضای شهر و روستا در حقیقت به منزله

حذف نماد مسلمانی جامعه خواهد بود که به هیچ وجه قابل دفاع نیست.

• کاهش صدای سیستم های صوتی

یکی دیگر از راههای ممکن، کم کردن صدای سیستم های صوتی است. تا جایی که موجب ایذاء همسایه های نزدیک نشود. این مورد، نیز همانند راهکار قبلی، به اعلان عمومی و فراخوان همگانی، آنگونه که باید نمی انجامد. زیرا مخاطب اذان و مؤذن، تنها همسایگان مسجد نیستند. بلکه همه مردم مخاطب اذان اند. پس تا جایی که ممکن است باید صدای اذان را به گوش همگان رسانید و مردم را از دعوت الهی آگاه ساخت. و همان گونه که گذشت؛ امام صادق (ع) فرمود: هرگاه اذان گفتی، آهسته مگو؛ زیرا خداوند به اندازه صد ارس اذانت، به تو پاداش می دهد. (طوسی) الشیخ الطوسی، محمد، تهذیب الاحکام: ج ۲، ص ۲۸۴، ح ۸۷۵) در حقیقت اینجا محل تعارض دو دسته از متون دینی است. از یک سو ایذاء حرام است و از یک سو مستحب است صدای اذان بلند باشد و به گوش همگان برسد. البته شاید برخی به راحتی عمل به حرمت ایذاء بر استحباب بلند کردن صدای اذان حاکم کرده و تعارض را از بن ببرند و سپس نتیجه بگیرند که باید صدای بلندگوهای مساجد کم شده و یا به صدای بلند مؤذن بی آنکه از بلندگو استفاده کند منحصر کنند. لکن حقیقت این است که این راهکار ساده ترین راهکاری است که می توان به آن دل خوش کرد. چرا که با وجود آلودگی های صوتی جوامع امروزی باید فکر دیگر کرد و راهکار بهتری ارائه نمود.

• استفاده همسایگان از پنجره های دو جداره

تشویق همسایه های مساجد به استفاده از امکاناتی چون پنجره های دو جداره گام دیگری است که می تواند از مزاحمت صدای بلندگوها در هنگام پخش اذان جلوگیری نماید. در این راهکار از صدای بلندگوها چیزی کم نمی شود بلکه برای مجاورانی که صدای بلند اذان برایشان مزاحمت می آفریند نسخه تجویز می شود. به نظر می رسد

این راهکار، چندان عقلانی و حکیمانه نیست. زیرا حقیقت این است که در این راهکار مزاحمت از ناحیه بلندگوی مسجد ایجاد شده است، در حالی که حل این مشکل بر عهده دیگری نهاده شده است.

• پخش اذان با صدای کم با چند بلندگو

در این راهکار پیشنهاد بر آن است که تعداد بلندگوها در سطح محله افزایش یافته با چند بلندگو سطح وسیعی از محله پوشش داده شود با این تفاوت که بلندگوها کوچک‌تر و با صدای ملایم و گوش نواز صوت اذان در سراسر منطقه اطراف مسجد منتشر شود. البته افزایش تعداد بلندگوهای کوچک در محله با همکاری اهل محل امکان پذیر است. در این روش علاوه بر اینکه وسعت انتشار صوت اذان در اختیار قرار خواهد گرفت و با افزایش تعداد بلندگوها می‌توان سطح بسیار وسیعی را پوش داد، به دلیل کم بودن صدای بلندگوها، صدای اذان آزاردهنده نخواهد بود. به نظر می‌رسد این روش از مناسب‌ترین راهکارهای نشر صوت اذان است به گونه‌ای که هم صوت اذان در سطح وسیعی منتشر شود و هم برای همسایگان مسجد اذنائی واقع نمی‌گردد. ضمناً مشارکت افرادی از اهل محل در پخش صوت اذان و مراقبت از بلندگوها موجب خواهد شد تا افراد بیشتری برای حضور در مسجد و جماعات و ارتباط با اهل مسجد و بالاخره توسعه فرهنگ نماز جماعت جذب شوند.

• استفاده از مؤذن‌های شایسته

برای کاستن از ناهنجاری صوت اذان، می‌بایست از مؤذن‌های خوش صدا، دارای لحن دلنواز و سابقه تقوا بهره برد. تا موجبات اشتیاق و استقبال مردم را فراهم ساخته و همگان را برای استفاده از معنویت مسجد، گرد هم آورد. این مسئله از شرایط اساسی یک مسجد پویا و کارآمد است. که در میان روایات اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. به گونه‌ای که سفارش شده در انتخاب مؤذن، بهترین‌ها و فصیح‌ترین‌ها را

برگزینید. کسی که از نظر دینداری، اخلاق و نیز فصاحت و زیبایی صدا، شایستگی لازم را داشته باشد. (ر.ک به: محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، فصل ششم: آداب اذان، ص ۷۹) به عنوان نمونه پیامبر خدا (ص) سفارش می فرمود: باید بهترین افراد شما برایتان اذان بگویند. (همان: به نقل از: سنن ابی داود: ج ۱، ص ۱۶۱، ح ۵۹۰، سنن ابن ماجه: ج ۱، ص ۲۴۰، ح ۷۲۶)

• پخش پیشینه ملایم، قبل از اذان

امروزه یکی از آسیب های اذان، پخش یکباره اذان و بدون مقدمه همراه با صدای بلند از برخی مساجد می باشد، که این امرگاهی موجب اذیت همسایگان مسجد می گردد. بنابراین شایسته است قبل از اذان، در فرصت کوتاهی، پیشینه ملایمی از دعا، مناجات و... پخش شود، تا زمینه دلپسندی برای پخش صدای اذان به وجود آید.

• اکتفا به پخش حد اقلی صوت از بلندگوهای مساجد

پرهیز از پخش طولانی مدت صوت از بلندگوهای مساجد و اکتفا به پخش حد اقلی، یکی دیگر از راه های کاهش مزاحمت ها و زمینه سازی برای جلب نظر مجاوران مسجد، می باشد.

• ایجاد حریم برای مساجد:

یکی دیگر از راهکارها، ایجاد حریم برای مساجد و ایجاد فضای سبز در پیرامون مساجد به منظور جذب حداکثری مردم برای حضور در مساجد و ایمن سازی همسایگان از آسیب های احتمالی مسجد است. به نظر می رسد موارد اخیر، راهکارهایی است که قابلیت اجرا داشته و هیچ گونه مغایرتی با اهداف اذان ندارند. بلکه کمک خوبی در راستای ترویج اذان و نماز خواهند داشت و عملی شدن آنها، ضمن اصلاح شیوه های گذشته، نتایج و ثمرات قابل توجهی نیز به دنبال خواهد آورد.

پیامدهای اصلاح شیوه‌ها

(۱) افزایش شأن مساجد

همان گونه که گذشت، مسجد، قلب جامعه اسلامی و مهم‌ترین پایگاه فرهنگی و سیاسی حکومت دینی است. و مظهر تاریخ، فرهنگ و هنر گوناگون اسلامی است. که درگسترش آگاهی، تبلیغ دین، ترویج اخلاق، انسجام بخشی و سازمان دهی اجتماعی، نقش مهمی ایفا می‌کند. و توجه متولیان مساجد به این که مردم از مسجد و برنامه های آن، خاطره تلخی نداشته باشند و صدای ناهنجار در پخش اذان و سایر برنامه‌های دینی، باعث آزار و دلزدگی مجاوران نگردد، زمینه ظهور و حضور پررنگ مساجد در عرصه های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی جامعه اسلامی را فراهم می‌سازد. براین اساس، به هرمیزان، جایگاه مساجد در نظر مردم، محترم شمرده شود، به همان مقدار، به شأن و عظمت مساجد افزوده می‌گردد. و این مهم با اصلاح عملکرد ها و شیوه های تبلیغی، ممکن خواهد شد.

(۲) استقبال مردم از مساجد

امروزه برخی از مردم به وجود مسجد و تأثیر آن در سلامت فرهنگی و اجتماعی محله اعتقاد دارند. بنابراین در خرید یا اجاره منزل یا مغازه علاوه بر این که به همسایگان اهمیت می‌دهند. به وجود مسجد در محله، توجه خاص نشان می‌دهند. تا وظایف و مراسمات دینی خود را در صحن مساجد به انجام رسانده و زمینه مناسبی برای تربیت فرزندان و محیط امنی برای خانواده بیاورند. بی تردید، اصلاح شیوه ها در مدیریت مساجد، موجبات رضایت مجاوران را فراهم می‌سازد. و رضایت مجاوران مساجد و استقبال آنها از برنامه های مذهبی در مسجدها، رساترین تبلیغ و بهترین مشوق برای سایر مردم می‌باشد. و همین مسئله موجب می‌شود که صفوف مومنان در نمازها و دیگر برنامه های مساجد، فشرده تر و حضور مردم، چشمگیرتر گردد. و در نتیجه این

حضور انبوه، تحقق اهداف اذان و نماز را به ارمغان خواهد آورد.

۳) افزایش قیمت ساختمان های مجاور مساجد

در بسیاری از مناطق کشور، زمین ها و خانه های مجاور مساجد به علت مزاحمت صدای بلندگوهای مساجد در پخش اذان و دیگر برنامه های فرهنگی، از قیمت پایین تری برخوردار است. و کمتر کسی به خریداری و سکونت در این مکانها رغبت نشان می دهد. از این رویکی دیگر از ثمرات اصلاح شیوه ها در پخش صدای اذان و سایر برنامه های مساجد، آن است که؛ زمین ها و ساختمان های مجاور مساجد، به علت محبوبیت و کارایی مساجد، همسان سایر مکان ها ارزش پیدا می کنند. و از این رهگذر، همگان دوست می دارند؛ همسایه مسجد باشند. تا از برکات مادی و معنوی آن بهره مند گردند.

۴) ارتقاء کارکرد مسجد در جامعه

انسجام بخشی و سازمان دهی اجتماعی، از کارکردهای تأثیرگذار مسجد به شمار می آید. که بستری مناسب برای ایجاد، حفظ و تقویت سرمایه اجتماعی (اعتماد عمومی، مشارکت اجتماعی) و مهم ترین عامل برای وحدت و یکپارچگی امت اسلامی می باشد. مسلمانان با حضور در مساجد، به حذف تشریفات و امتیازات طبقاتی، نژادی و قومی در صفوف به هم فشرده نماز جماعت همچون برادری صمیمی و مهربان دست یکدیگر را می فشارند. که به مرور، این دیدارها موجب ارتباط محکمی می شود که روح برادری را در جمع نمازگزاران تقویت می کند. و این روحیه به وجود آمده، بازوی محکم جامعه در راستای حل مشکلات و رفع معضلات اجتماع، خواهد بود. و به این وسیله هزینه های مادی و معنوی بسیاری از دوش جامعه مردم و مسئولان برداشته خواهد شد. کارکرد یاد شده، زمانی خود را نشان خواهد داد، که مساجد، در جذب دل های مردم، موفق عمل کنند. و یکی از راه های موفقیت مساجد، توجه

مسئولان آن به کیفیت پخش صدای اذان و دیگر برنامه های مذهبی از بلندگوهای مساجد است. به گونه ای که زمینه اذیت مجاوران و سایر مردم را فراهم نسازد.

نتیجه گیری

اذان از نمادهای ضروری و از شعائر تأثیرگذار اسلامی است. که در اهمیت و جایگاه بلند آن در جامعه اسلامی هیچ گونه تردیدی وجود ندارد. و ضروری است که نشانه های اسلامی باید واضح و آشکار باشد؛ باید صدای اذان از مساجد بلند شود. و همگان نشانه های توجه به نماز و اقامه نماز را در شهر اسلامی ببینند. لکن امروزه سوء مدیریت برخی از مسئولان مساجد در پخش صدای اذان و دیگر برنامه ها، به سردی استقبال مردم و تعطیلی مسجدها دامن زده است. این در حالی است که در نظام اسلامی، مسجد از شأن بسیار بالا برخوردار بوده و محوریت تمامی فعالیت های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، را دارد. با توجه به اهمیت اذان و عدم امکان حذف اذان از یک سو، و حرمت اذناء مردم از سوی دیگر؛ باید برای ترویج اهداف اذان و نماز، در سطح وسیع تر، اقدامات علمی و عملی صورت بگیرد. تا در سایه اذان، زمینه آزار رسانی و سلب آسایش مجاوران و همسایگان مسجد فراهم نیاید. به این منظور، سؤال اصلی این نوشتار، این بود که چگونه به اهداف اذان، برسیم که صدای اذان، از مصادیق اذیت و آزار رسانی نباشد؟ در پاسخ به سؤال یاد شده راه کارهایی پیشنهاد شد. که در صورت عملی شدن آنها شاهد نتایج و ثمرات قابل توجهی در کارایی مساجد خواهیم بود.

پیشنهادهات

برای رونق بخشی به فعالیت های علمی و فرهنگی مساجد و دستیابی به اهداف اذان، علاوه بر راه کارهایی که گفته شد، موارد ذیل، پیشنهاد می شود:

۱. برگزاری همایش مؤذنان مساجد (منطقه ای، استانی و کشوری) توسط نهاد ها و

سازمان های مسئول جهت شناسایی مؤذنان شایسته .

۲. برگزاری دوره های تربیت مؤذن توسط نهاد های مربوطه .

۳. تدوین سازوکار قانونی برای تثبیت جایگاه واقعی مؤذنان در مساجد .

۴. نگارش مقالات علمی و کتاب های ترویجی درباره اهمیت و تفسیر اذان و تبیین کارکردهای آن در تربیت و تعالی جامعه .

۵. توجه ویژه به مسجد در بنای شهر و روستا، در مدرسه و دانشگاه، در مراکز جمعیتی از بازارهای کسب و کار تا فرودگاهها و جاده ها و پایانه های سفری و تا آسایشگاهها و بیمارستانها و بوستانها و گردشگاهها. به گونه ای که مسجد، قطب و محور قرار بگیرد.

فهرست منابع

قرآن کریم.

ابن فارس، احمد، معجم مقائیس اللغة، به کوشش محمد هارون، قم، مکتبه الاعلمی الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ق.

انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، تهران، نشر سخن، ۱۳۸۸ ش.

تمیمی آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم و درر الکلم، تحقیق: دفتر تبلیغات اسلامی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶ ش.

حر عاملی، محمد بن الحسن، وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم، تحقیق و نشر: مؤسسه آل البیت علیهم السلام، چاپ اول، ۱۴۰۹ ق.

خامنه ای، سید علی، سایت مقام معظم رهبری (حفظه الله تعالی) به نشانی: www.farsi.khamenei.ir راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، صفوان عدنان داودی، دمشق، دارالقلم للطباعة و النشر، چاپ اول، ۱۴۱۲ ق.

صدوق، ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین بن بابویه، الخصال، تحقیق: علی اکبر غفاری، مؤسسه الأعلمی بیروت، چاپ اول ۱۴۱۰ ق.

طبرانی، ابوالقاسم سلیمان بن احمد، المعجم الأوسط، تحقیق: طارق بن عوض الله و عبد الحسن بن ابراهیم الحسینی، دار الحرمین، قاهره، چاپ اول، ۱۴۱۵ ق.

طبرسی، أبو علی الفضل بن الحسن، مکارم الأخلاق، تحقیق: علاء آل جعفر، مؤسسه النشر الإسلامی، قم، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق.

طوسی (الشیخ الطوسی)، محمد، تهذیب الأحکام فی شرح المقنعة، بیروت، دارالتعارف، چاپ اول، ۱۴۰۱ ق. قمی (الشیخ الصدوق)، محمد بن علی ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، تحقیق: علی اکبر غفاری، قم: مؤسسه نشر الاسلامی، چاپ دوم.

کلینی رازی، محمد، الکافی، تحقیق: علی اکبر غفاری، بیروت: دار صعب و دارالتعارف، چاپ چهارم، ۱۴۰۱ ق. کوفی، فرات بن ابراهیم، تفسیر فرات الکوفی، به کوشش: محمد کاظم، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۴۱۰ ق.

متقی هندی، علی، کنز العمال، تصحیح: صفوة السقا، بیروت: مکتبه التراث الإسلامی، ۱۳۹۷ ق. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم السلام، تحقیق: دار احیاء التراث، بیروت، دار احیاء التراث، چاپ اول، ۱۴۱۲ ق.

محمدی ری شهری، محمد، دانشنامه قرآن و حدیث، قم، دار الحدیث، چاپ اول، ۱۴۳۲ ق. محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه اذان، مترجم: حمیدرضا شیخی، قم، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، چاپ اول، ۱۳۸۴ ش.

محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه: حمیدرضا شیخی، قم، دارالحدیث، ۱۳۷۸ ش. نجفی اصفهانی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، تحقیق: مؤسسه النشر الإسلامی، قم، چاپ اول، ۱۴۱۷ ق.

